

Erortzea

bait du, liburu berri batzu agindu dizkigu.

Holakoetan badirudi →aditzari menpekotasunezko →markaren bat erantsi behar zaiola: *bait-* edo *-en*.

Baina perpaus erlatiboetan bi mota berezi ohi dira: a) erlatibo *murriztaileak*. Adibidez, *dirutza handia duten gizonen liburu berri batzu agindu dizkigute*.

Hemen gizonen multzo osotik dirutza handia dutenak hartu dira kontutan. Horregatik deitzen zaie murriztaileak era honetako perpaus erlatiboek. b) Erlatibo *ez-murriztaileak*. Era honetakoak ditugu *zein* eta beste *galdetzaile* batzuz baliatuz lortzen diren erlatiboak. Eta baita, agian, —gaur ia beti kausazkotzat hartzen badugu ere— *bait-aditz* →aurrizkiaz baliatuz osatzen duguna ere: *Katonek (printzipalenetarik bat baitzen) erran zuen*.

Euskaraz, erlatiboaren bidez osatzen dira semantika aldetik era askotara sailka daitezkeen perpaus txertatu asko: denborazkoak, adibidez. Izan ere, *etorri naizenean* moduko perpaus baten azpian *etorri naizen momentuan* edo *etorri naizen garaian* edo antzeko zerbait bait dago. Beraz, zeharo bistakoa da erlatiboazko egitura.

P. Goenaga

Erortzea

caída / chute / loss

→Fonema bat edo batzu desagertzean gertatzen den →aldaketa fonikoari esaten zaio erortzea. →Hitzen hasieran gerta daiteke (→aferesia: lat. *illem* > gazt. *le*), edo hitzaren barruan (→sinkopa: →etimologia zuzena bada, lat. *moneta* > eusk. *moeta* eta *moeta*), edo hitzaren bukaeran (→apokopea: lat. *suam* > gazt. *su*).

Erradikala

radical / radical / radical, root

→Erro batek (*kar, kus, bil*), →aurrizki eta →atzizkien bidez, forma desberdinak har ditzake: *ekarri, dakart, ekartzen*. Zenbait aldiz, sail bakar bat sortzen da erro horretatik, eta erradikal bakar bat dugu. Beste batzutan, berriz, bi erradikal sor daitezke: *bel, beltz (bele, beltzaran)*; edo frantsesezko *venais, venait; viens, viendront*: kasu hauetan bi erradikal ditugu.

Erorkorra

caduco / caduc / unstable

Katea mintzatuaren aitzineramenduan desager daitezkeen →fonemak, →bokalak batipat, *erorkorrak* direla diogu. Euskara mintzatuaren ere, sarri askotan gertatzen dira halako galerak, *Kariga* deitzen denean *Kariaga* izeneko auzoa, esate baterako, lehen →ebakera horretan /a/ →azentugabe bat galtzen delarik.

Erredundantzia

Eman dezagun →mezu hau: *ABAAB*.

Bost →zeinu ditu; eta, zeinu bakoitza bidaltzeko, segundo erdi bat behar baldin badugu, bidalketak denbora hau behar du:

$$T_1 = 5 \times 0,5 = 2,5 \text{ [seg].}$$

Edozein arrazoinengatik (zarata kalean, tximistek sortutako hari-bizkarroiak, edo beste mezu hori osorik iristen ez bada:

AAAB

entzuleak (edo mezuaren →jasotzaileak) ez du ulertuko:

AAAB ≠ ABAAB

Hau gerta ez dadin, seinale bakoitza errepika genezake:

AABBAAAABB

Eta, honi esker, ikur batzuk galdurik ere, osoki ulertzeko parada izango luke jasotzaileak:

ABBAAAABB > ABAAB

Hipotesi honetan, ordea:

$$T_2 = 10 \times 0,5 = 5 \text{ [seg].}$$

Denbora (eta energia) gehiago behar izan dugu.

Erredundantziak, hitz batez, ulerkuntza errazten du; baina →informazio-kantitate jaisten. Eta, matematikoki hitz egitekotan:

$$R = \frac{I}{I_{\max}}$$

R [= erredundantzia]

I [= egiako informazio-kantitatea]

I_{\max} [= $I_{\max} = \log_2 n$]

Adibidez:

$$I = 4,265 \text{ [bit/s]}$$

$$I_{\max} = 4,858 \text{ [bit/s]}$$

$$R = 1 - \frac{4,265}{4,858} = 1 - 0,8779 = 0,1221$$

Edo, beste modu batez $R = 12,21 \%$.
Berezko hizkuntzetan $R \sim 50 \%$.

(Hitz batez, zaratarengatik →fonemen erdiak galdurik ere, mezua ulertu ohi da).

Txillardegia

Erreferentea

referente / référent / referent

Hizkuntz →zeinuak, berez, eta →hiztunen talde bakoitzean bereziki, hizkuntzaz kanpoko gauzetara bidaltzen gaitu. Hizkuntzatik at dagoen hori *erreferentea* da (*designatum* ere esaten zaio).

Erreferentea ez da, inola ere, egiazko gauzen munduko atal bat. Zenbait «gauza», egia esan, edozein kultur egituraketa baino lehenago bide dago. Baina hizkuntzek ez dute errealitatea modu berera egituratzen edo ebakitzen: hizkuntza batek sexua kontutuan hartzen badu (*ahizpa, arreba*), beste batek ez (*hermana*); hizkuntza batek →aspektuen arabera esan erazten ditu baldintzak, beste batek ez; eta abar.

Erreferentea, bestalde, izan ez izatea ere gerta daiteke (zentauroa).

Erreferentzia

referencia / référence / reference

→Erreferentziaren bitartez, hizkuntzaren mundutik at irteten gara; eta, hau dela bide, erreferentziarik gabeko mintzairarik ez dago.

Saussure-k lehendabizikorik azaldu zuenez, hizkuntz zeinu batek bi aurpegi edo izari lotzen ditu: →kontzeptu bat eta dago-kion irudi akustikoa. Baina hizkuntzari datxekion *erreferentziaren* bitartez kontzeptuen maila horretatik kanpora joaten bide gara: [goñi] →soinu-ilararen bitartez, esate baterako, «gorri» →hitzari dagokion «kontzeptua» dugu gogoan. Baina kontzeptu hau kanpoko errealitate bati datxekio. Hots, «aipatu»tako hau, dena dela, pertzepzio-bidez ezagutzen dugu; eta, hitz batez, ez da gauza bera; gauza hau, kultur-bahez iragan ondoren, agertzen zaiguna baizik. Triangelu hau eman daiteke, hortaz:

Diagraman ikus daitekeenez, hertsia goa da →adieraziak →adierazlearekin eta errefe-

rentziarekin dituen loturak, adierazlea eta erreferentzia lotzen dituen baina.

Erregela

Gaur egun, hizkuntza baten perpaus zuzen guztien sortzaile den erregela →sistema gisa aurkeztu ohi da gramatika. Sistema horrek egiturazko deskribapen bat ematen die.

Gramatika →sortzaile standard delakoaren oinarritzko osagaiak →*ordezkapen-erregela* mordo bat dauka aurrenik (eraketa, →berridazketa, →hedapena). Horrek →kategori →ikurrak erabiltzen ditu eta lexikoarekin batera sakoneko →egiturak sortzen. Ezkerraldeko ikurra, ikur baten edo batzuren bidez berridazten da geziaz eskuinaldean; eskema orokor honen arabera:

$A \rightarrow Z/X - Y$

Erregela horretan, kategori ikur bat da A; Z-k berriz, badu ikur bat gutxiarik, eta X eta Y kateak dira, hutsak zenbait aldiz, A-ren →textuingurua osatzen dutelarik. Textuinguru hori dagoen erabil daiteke, hain zuzen, erregela hori.

Badago beste oinarritzko erregela-mota bat, →Chomsky-k 1965ean sartua: *azpikategorizazio* izenekoak, alegia. →Ezagarri sintaktiko-semantikoak sartzea dute helburu, horretara ikur konplexuak sortzen dituztelarik. Esate baterako, horien arteko ez-murritzailleek I (izena) ikurrari, ezagarri batzu erantsiko dizkiote: (\pm abstraktu), esate baterako, edo-ta (\pm gizatiar); eta ezagarri hauek lexiko-unitateen ezarpena amaiera-katean mugatzen dute. [+ I, + gizatiar, + nagusi, + mask] ikur konplexua, esate baterako, *gizon* hitzaz ordezkatu daiteke; ez, ordea, *etxe, andre* edo *seme* →hitzez.

Erregela murritzailen artean, berriz, *azpikategorizazio* hertsuari dagozkion erregelak, ondoko kategori ingurunearen arabera sailkatzen dituzte kategoría lexikal batzuk. Eta, horretara, eta hizkuntza askotan [+ art —] ezar dakieke →izen →erkideei; ezagarri horren bitartez, hau adierazten dugularik: izen →propioez bestaldera, aurretik →artikulua eraman dezaketela. →Aditzak, bide beretik, ira-